دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی

سال سیزدهم، شماره‌ی ۴۱
بهار ۱۳۹۲، صفحات ۲۰۱-۱۸۱

غریب فاضل‌نیا[۱]
اکبر کیانی[۲]
معصومه وحدتی[۳]

تبیین و تحلیل پخش فضایی الگوهای جدید مسکن در روستا شهرها
«مطالعه موردی روستا شهر درق»

تاریخ دریافت مقاله:۸۹/۰٤/۲۸ تاریخ پذیرش مقاله:۹۰/۰۹/۰۷

چکیده

مسکن به عنوان تبلور فضایی علایق وتوانایی‌های خاص هر خانوار، در گذر زمان و در برخورد با شرایط اجتماعی، اقتصادی، امنیتی، فرهنگی، مذهبی ومحیطی الگوهای متمایزی به خود گرفته است. توجه به این موضوع در محیط یک روستا شهر که ساکنان آن از طرفی خواهان همگام شدن سریع با الگوهای نوین در ساخت مسکن و از سوی دیگرمتمایل به حفظ الگوهای سنتی ساخت مسکن هستند، بسیار مهم می‌نماید. هدف مقاله حاضر بررسی پخش فضایی الگوهای جدید مسکن در روستا شهرها (نمونه موردی روستا شهر درق) در طی سه دوره زمانی می‌باشد. در این راستا، مدل پخش فضایی هاگراستراند وروش پژوهش تحلیلی- پیمایشی انتخاب شد. داده‌ها واطلاعات شامل ویژگی‌ها وشاخص‌هایی از انواع الگوهای مسکن بین سال‌های ۱۳۸۹-۱۳٦۰، معرفی مدل، شاخص‌ها وفاکتورهای مؤثر در پذیرش ونحوه پخش الگوها می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد مدل، هماهنگی بسیاری با پخش الگوهای جدید مسکن در سه دوره زمانی دارد. این وضعیت، روند پخش سلسله مراتبی را با توجه به سطوح اجتماعی- اقتصادی وتحت تأثیر شاخص‌های مختلف از ماتریس جایگزین پخش، در دوره‌های زمانی تبیین و تحلیل می‌کنند که البته

۱- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل. Fazelniya@uoz.ac.ir
۲- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زابل. kianiakbar@gmail.com
۳- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا وبرنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زابل. Masumeh.vahdati@yahoo.com

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

نمودار پذیرندگان الگو در پایان دوره‌های دوم وسوم میزان‌های ۲/۵ و ۵/۵ برابری را نسبت به دوره اول ارایه می-نمایند.

کلید واژه‌ها: الگوهای جدید مسکن، پخش فضایی، روستا شهرها، روستا شهر درق.

مقدمه

تحولات دهه‌های اخیر در عصر جهانی شدن، سبب خروج از پوسته سنتی مناطق جغرافیایی به ویژه روستا شهرها گردیده است، این روند توأم با رشد و توسعه شتابان روستا شهرها همراه بوده است و به نوعی حاصل تغییر و تحولاتی اساسی بر مبنای شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی روستا شهرها (همراه با تحولات جهانی) می‌باشد، روند نوسازی در محیط روستا شهر و به دنبال آن پخش الگوهای جدید مسکن در این محیط درطی سلسله مراتب خود غیر قابل انکار می‌باشد. در این میان، مسأله مهم این است که به طور عمده الگوهای مسکن غالباً به صورت ناگهانی و متأثر از محیط شهری انتشار یافته‌اند. همچنین الگوهای مذکور متناسب با نیازها و فعالیت اقتصادی، اجتماعی، خدماتی، میزان درآمد، عقاید مذهبی و اجتماعی خاص وکالبدهای شهری می‌باشد، بدون اینکه ویژگی‌های اقتصادی خاص زندگی روستاییان یا فرهنگ خاص و جدایی‌گزینی‌های ویژه در محیط مسکونی آن‌ها را که عملاً نیازمند فضاهای خاص خود می‌باشد، مد نظر قرار داده باشد.

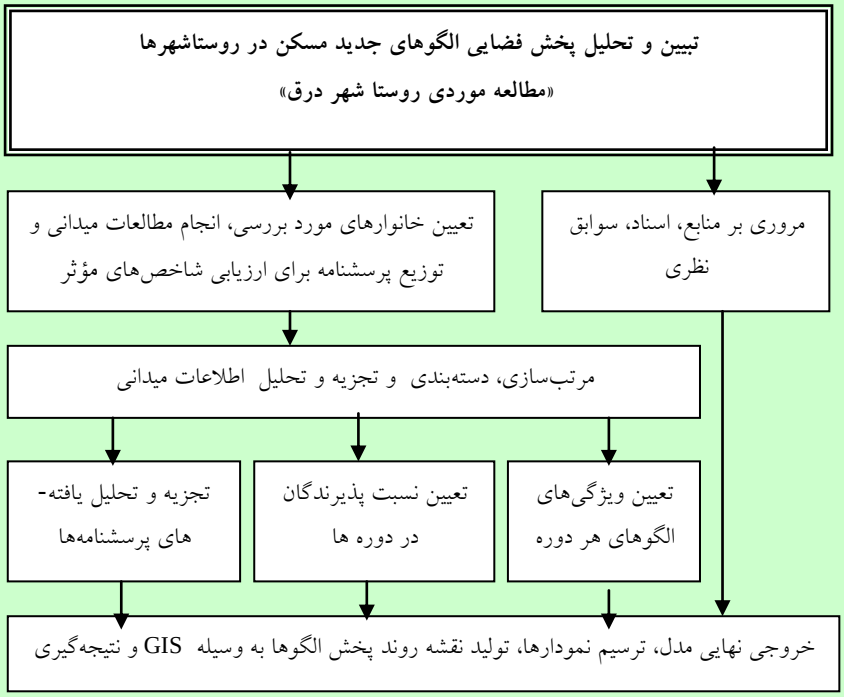
پخش فضایی[1] به عنوان فرایندی که به وسیله آن رفتار مردم یا خصیصه های چشم انداز در نتیجه آنچه که قبلا در مکانی به وجود آمده است تغییر می‌یابد، مدلی است که برای بررسی پخش و پذیـرش الگوهای جدیـد مسکن، تأثیر فرایندهای مختلف بر شکل گیری و پذیـرش این الگوها و همچنین میزان و شـدت پخش در دوره های مختـلف مـورد اسـتفاده قرار گرفت (Morill, 1998:7).

قابل توجه این که، مفهوم «فضای جغرافیایی» از نظر اولیویر دولفوس[2] فضای سازمان یافته‌ای است که سازمان‌یافتگی آن با عوامل بسیاری در ارتباط است. پاره‌ای از این عوامل به محیط طبیعی و پاره‌ای دیگر به نیازها و تمایلات اجتماعات انسانی وابستگی دارند (آسایش، ۱۳۷:۱۳۷٤). بر اساس نظر ویلبرت مور[3] (به نقل از موسوی و صالحی، ۱۳۸٤:۳۰)، نوسازی در یک جامعه سنتی دلالت بر دگرگونی کامل یک جامعه سنتی و ماقبل مدرن به یک جامعه با انواع تکنولوژی و سازمان اجتماعی مربوط به آن را دارد که باید سعی شود در این تحول ساختار جامعه که نمود فضایی آن در کالبدها و از جمله مسکن نمایان می‌شود، پذیرش الگوهای جدید در جریان و هماهنگ با سایر ساختارها باشد.

1- spatial diffusion
2- Oliver Doulfos
3- Villbert Mour

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

تحقیق حاضر، با عنوان تبیین و تحلیل الگوهای پخش و پذیرش الگوهای جدید مسکن در روستا شهر درق درصدد است که شرایط و شاخص‌های حاکم برروند پخش الگوهای جدید مسکن در طی دوره‌های زمانی متفاوت را در منطقه مورد مطالعه مشخص نموده، همچنین میزان و سرعت پخش در طی دوره های زمانی و متناسب با تحول ساختار جامعه به سوی پیشرفت وتغییر شرایط اجتماعی و اقتصادی را مورد سنجش قرار دهد. متناسب با اهداف تحقیق، مدل مفهومی پژوهش به شرح شکل (۱) آمده است.

شکل شماره ۱:مدل مفهومی تبیین و تحلیل پخش فضایی الگوهای جدید مسکن در روستا شهر درق

با توجه به مسـایل مطرح شده و رسیدن به اهداف، فرضیات تحقیق به شرح زیر می‌باشد:

۱- شدت پخش الگوهای جدید مسکن در روستا شهر درق، به مرور و در طی دوره‌های زمانی مختلف بیشتر می-شود.

۲- شاخص‌های مـؤثر در پذیـرش الگوهای جدید مسکن در روستا شهر درق، در دوره‌های زمانی مختلف، متفاوت می‌باشند.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

بیان مساله

پیرامون مسکن و تحولات آن پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است. با وجود این، تحولات این کاربری عمده در شهرها، عمدتاً محدود به شکل، بافت و تحولات آن بوده است، بدون اینکه شاخص‌ها یا عوامل کمی مؤثر در آن سنجیده شود. برای مثال، تولون[1] (ب. تولون، ۱۰:۱۳۷٤) به بررسی سبک معماری، آرایش درونی مسکن، شکل سکونتگاه‌ها و پلان مسکن می‌پردازد. بریمانی (بریمانی، ۱۳۷٦:٦) تیپ غالب واحدهای مسکونی را طی چهار مرحله‌ی زمانی به تصویر می‌کشد. سعیدی (سعیدی، ۷۹ تا ۸٤ :۱۳۷۷) با معرفی وارائه‌ی انواعی از الگوها، تحول فضابندی مساکن روستایی را به واسطه شهر گرایی نشان می‌دهد. پور محمدی (پورمحمدی، ۷۲:۱۳۷۹) با بررسی مسکن، نیازهایی که باید توسط مسکن برآورده شود وطبیعتاً درشکل‌دهی آن باید مدنظر باشد رابرآورد می‌کند. شجاعی (شجاعی، ۱٤۳ تا ۱۳۸۲:۱٤٦) با انتخاب چند نمونه مسکن روستایی، ویژگی‌های کالبدی ومعماری مسکن روستایی را در منطقه‌ی سیستان بررسی می‌کند. رفعت جاه (رفعت جاه، ۱۵:۱۳۸۲) با گردآوری مطالب واخبار منتشر شده پیرامون مسکن در روزنامه‌ها به روند تحولات مسکن می‌پردازد. هاشم زاده ودارابیان (هاشم زاده ودارابیان، ۱۳۸۳) به بررسی سه الگوی رایج در ساخت مساکن با توجه به سه جریان فکری رایج در معماری می‌پردازند. موسوی و صالحی (موسوی و صالحی، ۱۳۸٤) با ارایه ی پلان مساکن در سه دوره زمانی به بررسی تحول، تغییرات مختلف وتأثیرات اجتماعی می‌پردازند. حسینی وحیدری (حسینی و حیدری، ۱۳۸٦) به بررسی و مقایسه‌ی الگوی مسکن سنتی با مسکن امروزی، فرانکلی (Franklin, 15:2006) در کتاب تحولات مسکن به صورت موردی با مطالعه‌ی بردزلی در بیرمنگام تحولات مسکن روستا شهر را مورد بررسی قرار می‌دهد. نگارنده در این کتاب علاوه بر شرح مفاهیم ومدل‌ها، ضروریات زمان حال را در ارتباط با یک مجموعه از فرهنگ، اقتصاد و شرایط سیاسی بررسی می‌کند و تولیـد انواع خانه‌ها را نه در تحقیق‌های تجربی بلکه در علایق مصرف کننـدگان می‌داند. ال نعیم ومحمود (Al-Naim andMahmud, 2007) نیز به بررسی مراحل دگرگونی مسکن سنتی با توجه به تغییر شرایط اقتصادی در چهار دوره گذشته در شهرهای فوق عربستان، وسلوسکا و بانسکی (Banski and Wesolowska, 2009) با بررسی های میدانی، پرسشنامه‌ای و مصاحبه ای، ۱۵ روستا را به عنوان جامعه آماری در لابین لهستان انتخاب و در آن الگوهای ساختمانی جدیدی را که کارکردهای مختلف اقتصادی دارند بررسی وتأثیرآن را بر ساختار فضایی بیان می‌کنند، همچنین سطح توسعه‌ی اقتصادی را باعث جدایی بیشتر مناطق در ساخت الگوی مسکن می‌دانند.

پخش فضایی به معنای ترویج یا گسترش نوآوری ها از یک محل به محل دیگر، منجر به شکل گیری مکان هایی می شود که در طی زمان اشکال متفاوتی دارند (Brown, 2004:3676). تئوری پخش فضایی برای اولین بار در سال

1 -B. Tollon

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

۱۹۵۳ توسط تورستن هاگراستراند[1] که بیشتر در زمینه جابجایی وانتشار نوآوری، شبیه سازی، الگوهای فضایی، توسعه جغرافیای زمان کار کرده است، در دانشگاه لاند[2] منتشر گردید (Flowerdew, 2009:4-6). هاگراستراند برای اولین بار با همکاران خود نظریه ی پخش را در زمینه ی گسترش نوآوری ها وپدیده های کشاورزی به کار گرفت، این نظریه تا سال ۱۹٦۸ به اصول تازه ای نایل آمد (شکویی، ۳۰۲:۱۳۸۱). این تئوری تا کنون در موارد زیر به کار گرفته شده است:

بیماری شبه وبای آلتور که ابتدا در سال ۱۹۰۵ در بدن شش زائر خانه خدا در مکه شناسایی شد وسپس در دهه ی ۱۹۳۰ در جزایر سلب[3]، ۱۹٦٤ در هندوستان و ۱۹۷۰ تا آفریقای مرکزی وغربی واروپا پیش رفت، همچنین پدیده شلوار کوتاه که به عنوان مد لباس زنانه غرب در سال ۱۹۷۰ در پاریس معرفی شد ودر بوتیک های استرالیا تا آمریکا از آن استقبال شد (هاگت، ۱۳۷۹:۸۷) گونارتورنکویست نیزانتشار خریداران تلویزیون از ۱۹۵٦ تا ۱۹٦۵ در سوئد را با این مدل بررسی کرده است (همان منبع:۹٦).

جرالد پیل خاستگاه بیماری وبا را که در سال ۱۸۳۲ از بندر نیویورک شروع شد، با این مدل مورد بررسی و در نهایت یادآور می‌شود که عامل زمان، محیط زیست شهری، مسیرهای حمل ونقل ومنطقه ی زاغه نشین در پیدایش وگسترش بیماری از عوامل مؤثر بوده است، همچنین رابرت مک کول تئوری پخش فضایی را در خاستگاه جنگ ویتنام وناآرامی های گتوهای سیاهان آمریکا به کار می گیرد ونشان می دهد که این تئوری می تواند مسائل جغرافیای کاربردی را تحلیل کند (شکویی، ۱۲۹:۱۳۸۵-۱۲۷).

سفر اقیانوس نورد، هیردال که در آن از اهالی اسکاندیناوی ونروژی به عنوان فرزندان آذربایجان به دلیل پخش موسیقی سبک مقام در این نقاط یاد می کند، نمونه ای شبیه سازی شده از یک مدل فضایی را به دست می دهد که به وسیله ی تئوری هاگراستراند قابل تحلیل می باشد (هاگت، ۱۱٤:۱۳۷۹).

همچنین سائور (Sauer,1952) با این مدل پراکندگی اولیه از محصولات کشاورزی، بری (Berry,1972) پخش سلسله مراتبی، یاپا (Yapa,1977) توضیح گسترش نابرابر انقلاب سبز که عموماً با جابجایی کانون های انتشار جغرافیایی در جهان سازگار بود، گلیف وهمکاران (Glaif et al,1981) انتشار سرخک را در ایسلند به این خاطر که آن ها معتقد بودند این پدیده قابل جایگزینی، باثبات وقابل مشاهده است یعنی تمام ویژگی هایی را که برای استفاده از متدهای علمی وپیش گویی لازم است را داراست، کارنی (Carney,2003) تأثیر تجارت برده را بر پخش کشت برنج در آمریکا بررسی می کنند (Lulka, 2007:1008-1009). پولوس ولانگ از این مدل برای برآورد وتخمین رشد

1 -TorstenHagerstrand
2 - Lund
3 -Celebes

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

جمعیتی تعداد سوسک کاج کوهی در نواحی جنگلی با توجه به تراکم حشره، دسترسی به مواد غـذایی برای آفات وپخش حشرات در فضـا استفاده می کند (Polymenopoulos and Long, 1989:1008-1009). لالکا نیز پخش جغرافیایی گاومیش را در ایالات متحده ودر طول قرن بیستم با استفاده از انتشار غیر خطی وتحت تأثیر عوامل محیط زیست، فرهنگ، اقتصاد، دولت، بهداشت، درمان وعوامل فیزیکی بررسی می کند (Lulka, 2007:1007).

اسچستورم از ایـن مـدل بـرای پخش بیمـاری‌ها به صورت گسـترش یا جابجـایی مکـانی که می تواند چشم اندازها را در سطح محلی وجهانی تغییر دهد، استفاده می کند واز مفهوم انتشار جغرافیایی برای پیش بینی مکانی بیماری استفاده می کند (Schaerstrom, 2009:222-223).

ابراهیم‌زاده، توسعه وگسترش فضایی زعفران را در جنوب خراسان براساس مدل هاگراستراند (۱۳۸٤) وسپس به همراه بذرافشان پخش فضایی زعفران را در کل استان خراسان بررسی ونتیجه گیری می کند که با توجه به روند پخش موجود زعفران هم اکنون در مرحله گسترش وتراکم پخش در تمامی نواحی، یعنی مرحله سوم موج در نیمرخ های انتشار هاگراستراند می باشیم (ابراهیم زاده وبذرافشان، ۱۳۸٦:۵۷).

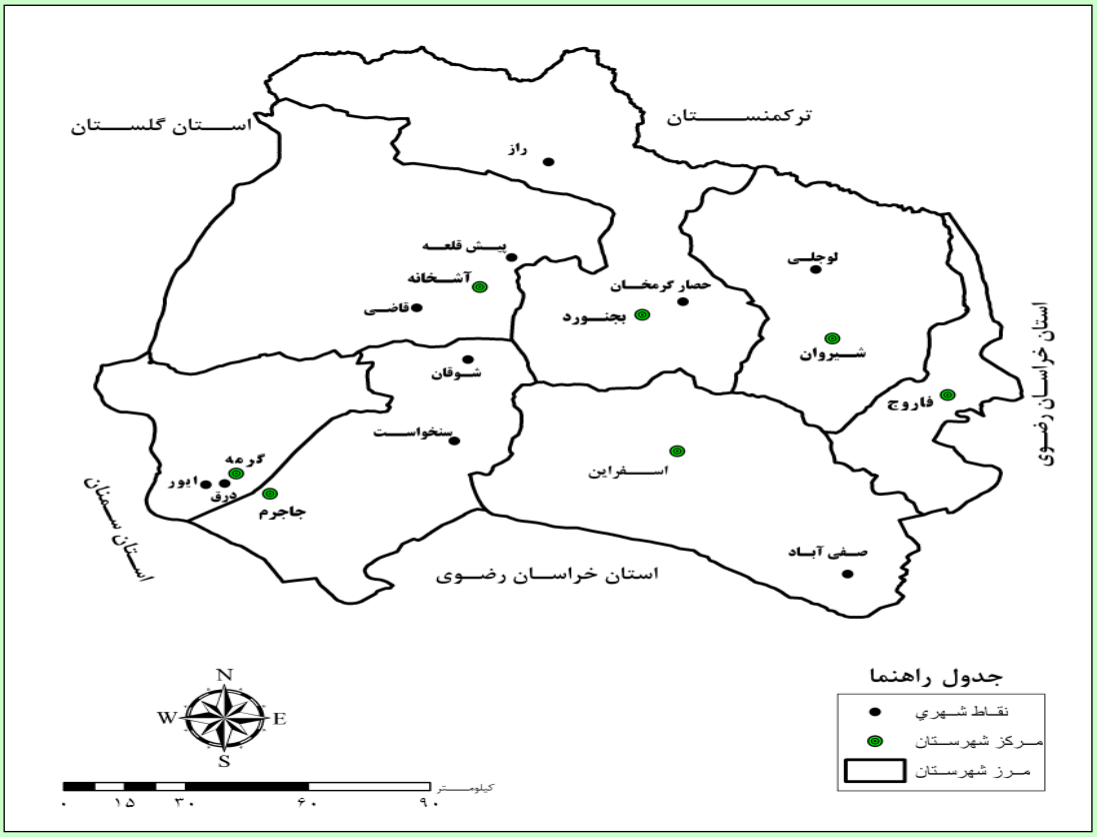
موارد مطالعه شده داخلی و خارجی نشان از اهمیت و تطابق این مدل با روندهای پخش و نوآوری در سطوح مختلف محلی، ناحیه‌ای، ملی و غیره دارد. استفاده از این مدل با توجه به دنیای وسیع ارتباطات در عصر حاضر که انتشار سریع تر نوآوری ها و الگوهای جدید را در پی دارد، و با توجه به روند انتشار نوآوری ها که یک پدیده جدید می تواند به سرعت از میان کانون های خود رشد کرده و فراگیر شود وکمبود های مطرح شده در مطالعات مسکن، زمینه‌ی مطالعاتی بیشتری را برای آن ایجاب می‌کند. جدول شماره (۱) برخی از سوابق و ویژگی‌های مطالعات مسکن و پخش فضایی در دهه اخیر را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱- برخی از سوابق و ویژگی‌های مطالعات مسکن و پخش فضایی در دهه اخیر (مأخذ:نگارندگان، ۱۳۸۹)

ردیف	مؤلف	سال	عنوان	ویژگی
۱	حسینی و حیدری	۱۳۸٦	تغییر کالبد مسکن	به بررسی و مقایسه الگوی مسکن سنتی با مسکن امروزی می‌پردازد.
۲	Franklin	۲۰۰٦	تحولات مسکن	به شرح مفاهیم ومدل های مسکن و بررسیضروریات زمان حال مسکن در ارتباط با یک مجموعه از فرهنگ، اقتصاد و شرایط سیاسی می پردازد.
۳	Banski&Wesolowska	۲۰۰۹	تحولات در ساختار مسکن نواحی روستایی در لهستان	به بررسی الگوهای جدید ساختمانی که کارکردهای مختلف اقتصادی دارند می پردازد و سطح توسعه اقتصادی را باعث جدایی مناطق از لحاظ ساخت الگوی مسکن می‌داند.
٤	ابراهیم زاده و بذرافشان	۱۳۸٦	مدل پخش فضایی هاگراستراند و پخشایش فضایی زعفران در خراسان	پخش فضایی زعفران در خراسان و فراگیری آن در کل استان را با توجه به فاصله های جغرافیایی موجود در طول زمان بررسی می‌کند.
۵	Lulka	۲۰۰۷	پخش گاو میش در ایالات متحده	پخش را تحت تأثیر عوامل محیط زیست، فرهنگ، اقتصاد، بهداشت و ... بررسی می کند
٦	Schaerstrom	۲۰۰۹	پخش بیماری	پخش را به صورت گسترش یا جابجایی بررسی می کند که می‌تواند چشم اندازها را درسطح محلی وجهانی تغییر دهد.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

تجربیات جهانی در ابعاد نظری و اجرایی مؤید این وضعیت است که با پیشرفت فنآوری‌های نوین و بویژه در سال-های اخیر فناوری اطلاعات و ارتباطات[1]، تبیین و تحلیل مدل‌های پخش فضایی روندی جهانی یابد؛ لذا مناطق جغرافیایی (بویژه روستاشهرها) که در شرف تغییر و تحولات متأثر از شرایط جهانی و فنآوری قرار می‌گیرند، نیازمند به مطالعات و بررسی‌های علمی همه جانبه و جامع می‌باشند.

شکل شماره ۲: نقشه موقعیت روستاشهر درق در شهرستان گرمه و استان خراسان شمالی

مواد و روش‌ها

درق[2] در جنوب غربی استان خراسان شمالی، در بخش مرکزی، در فاصله ۷/۵ کیلومتری از مرکز شهرستان گرمه- جاجرم و در ارتفاع ۱۰۸۰ متری از سطح دریا قرار گرفته است. بنای تاریخی مسجد جامع این شهر با قدمت ٤۰۰ ساله (۱۰۱٤ هجری) نشان از سابقه‌ی تاریخی سکونت در این شهر دارد. بافت تقریبی شهر به صورت یک بافت

1- Information and Communication Technology
2 - Daragh

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

شطرنجی است و به ویژه در قسمت های قدیمی تر شهر یک بافت کاملاً متمـرکز در امتداد کوچه های باریک شهر دیـده می‌شود. در طرح هادی شهر علاوه بر بافت شطرنجی یک بافت قطاعی نیز ذکر شده است.

روستاشهر درق طبق آخرین سرشماری صورت گرفته (۱۳۸۵) دارای ۹۳٦ خانوار با نرخ رشد ۱/۲ طی دوره ی ۱۳۸۵- ۱۳۷۵، دارای جمعیتی معادل ٤۷۷٦ نفرو بعدخانوار ۵/۱ می باشد. این روستا در سال ۱۳۸٤ به نقطه‌ی شهری ارتقاء یافته است.

فضایی که بین دو بخش شهری و روستایی تقسیم شده و طبق تعاریف جدید مکانی (Masuda and Garvin, 2008: 112) که متمایز از حوزه های شهری و روستایی و به عنوان فضایی برای تعدیل و تغییر این دو حوزه می‌باشد واز سویی بیشتر نیازمند حفظ تناسب با ویژگی های اقتصادی، اجتماعی و موقع و مقر نسبی خود می باشد، مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا درق که از سال ۱۳۸٤ به مکان شهـری ارتقاء یافته و با شـاخص‌های جدید که زمینه پیدایش آن ها به دهه‌های گذشته برمی‌گردد، روبرو گشته را مورد مطالعه قرار دادیم.

مبنای انتخاب نوعی از مسکن به عنوان الگوی جدید در دوره، نمود اولین مسکن ساخته شده متفاوت در مقایسه با دوره های قبل می باشد. مطالعه بر مبنای مدل پخش فضایی هاگراستراند و به شیوه‌ی تحلیلی- میدانی انجام شده است. جمع آوری اطلاعات و انجام کار نیز به شرح زیر صورت گرفته است:

- جمع آوری مطالب پیرامون مسکن، تحولات والگوهای نوین آن ومدل پخش فضایی هاگراستراند از منابع کتابخانه ای، اینترنتی.

- مراجعه به نهادهای مرتبط شهری از جمله شهرداری و جمع آوری مطالب پیرامون وضع موجود مسکن ومعرفی شهر مورد مطالعه.

- انتخاب ۱۰ درصداز کل خانوارها یعنی ۳۰ خانوار یا ۳۰ مسکن ساخته شده در هر دوره، با استفاده از روش نمونه گیری احتمالی طبقه بندی شده، بدین صورت که به تناسب تعداد خانوارهای شاغل در بخش‌های مختلف اقتصادی که نشان‌دهنده اشتغال ٦۰۰ خانوار در بخش کشاورزی، ٦۰۰ خانوار در دامداری و ۳۰۷ خانوار در خدمات[1] می‌باشد (طرح هادی شهر درق، ۵۱:۱۳۸۵)، در نهایت در کل دوره‌ها، ۲۳ خانوار کشاورز، ۲۳ خانوار دامدار، ۱٤ خانوار خدماتی و ۳۲ خانوار چند شغلی مورد بررسی قرار گرفتند و از میان آنها درصد خانوارهایی که الگوها ی جدید را پذیرفته بودند مشخص و تعیین گردید. برای پر کردن پرسش نامه‌ها نیز به منظور دستیابی به حداکثر ضریب دقت و با فرض اینکه خانوارها دارای همگونی می‌باشند، پاسخ‌دهندگان به صورت تصادفی انتخاب شدند.

۱- با توجه به این آمار مشخص می‌گردد، که بیشتر خانوارها به صورت توام به چند کار اشتغال دارند.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

- انجام مطالعات میدانی از الگوهای موجود و قدیمی مسکن در میان مساکن انتخابی در هر دوره، همچنین بررسی فاکتورهای اجتماعی و اقتصادی[۱] خانوارهای ساکن درآن ها و جمع آوری اطلاعات به وسیله پرسش نامه برای ارزیابی شاخص های مؤثر در پذیرش الگوهای جدید.
- مرتب‌سازی و دسته‌بندی اطلاعات کیفی به دست آمده از شاخص‌های ماتریس جایگزین پخش و کمی کردن آن‌ها برای مقایسه بهتر داده‌های پرسشنامه، همچنین بررسی پخش الگوها با مدل مورد بررسی.
- تجزیه وتحلیل و نتیجه‌گیری از اطلاعات.

یافته ها

با توجه به روند تحولات موجود در روستاشهر درق وبرای بررسی هماهنگی مدل با روند پذیرش الگوها، این امر در طی سه دوره زمانی به شرح زیر بررسی شد:

دوره اول (۱۳۷۰-۱۳٦۰)

در آغاز دوره مورد بررسی اولین نمود الگوهای جدید در ساخت وکالبد سکونتگاه ها به نحوی بسیار جزئی در واحدهای جدید دیده میشود، به نحوی که الگوهای جدید با تغییرات کم در طرز قرار گیری اتاق ها، اضافه شدن یک اتاق، قرار گرفتن یک ایوان در بین دو اتاق به نحوی که در اتاق ها ایجاد فضایی مرتبط را می کند، درمساکن دیده می شود. از بناهایی که بین ٦٥-٦۰ ساخته شده، می توان شروع ساخت الگوهای جدید را درمقایسه با کل دوره تنها در ده درصد موارد مشاهده کرد که در مقایسه با سایر بناهای ساخته شده در ۷۰-٦٥ این امر با سرعت گیری بیشتر والبته با شدت تغییرات بیشتری صورت می‌گیرد.

ظهور اولین تغییرات از میان خانواده هایی با سطح درآمدی بالاتر از میانگین گرفته شده[۲] در دوره دیده می شود و - این امربه ویژه درابتدای دوره در طی مراتبی بسیار طولانی تر به خانوارهایی با درآمد متوسط وپایین رسیده است[۳]، در واقع عامل فاصله[٤] نقش عمده ای در ارتباط پذیری پدیده ها ونوآوری ها دارد. در مورد فاصله اجتماعی هم می توان گفت خانوارهایی که رفت وآمدهای بیشترویا آشنایان بیشتری در شهرها داشته اند، در زمینه ورود این الگوها وایجاد کانون پخش پیشگام بوده اند واین ها همان گروه کوچکی هستند که مبتکران نخستین نامیده می شوند، در

۱- میزان درآمد خانوارها، بهبود وسایل حمل و نقل، ارتباط با گروه‌های خارج از روستا، برنامه‌های حمایتی دولت و غیره.

۲- ٤٥۰ هزار تومان

۳- با توجه به دامنه ی درآمدی، خانوارها به چهار دسته با درآمد بسیار بالا:٦۰۰+، بالا: ٦۰۰-٤٥۰، متوسط: ٤٥۰-۳۰۰، پایین: ۳۰۰- هزار تومان تقسیم شدند.

٤- مراد از عامل فاصله می تواند هم فاصله جغرافیایی و هم فاصله اجتماعی- اقتصادی میان گروه‌های درآمدی و میان شهرها و روستاها باشد (شکوئی، ۱۳۸٥: ۱۱۷) که در اینجا قاعدتاً فاصله اجتماعی- اقتصادی خانوارهای سطح روستا شهر مد نظر می باشد.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

مقابل آن ها نیز گروه کوچک دیگری هستند که دیر پسندها نامیده می شوند، در این بین اگر جامعه ای بسیار مقاوم در برابر تغییرات داشته باشیم بنابر اصطلاح هاگت باید تعداد پیام ها یا همان موارد انتشار را بیشتر کنیم چنان که در دوره مورد بررسی با بروز موارد بیشتری از پذیرش نوآوری ودر طی مدت زمان به مرور از میزان مقاومت کمتر وبه جای آن انگیزش وتمایل به ساخت الگوهای جدید بیشتر شده است واین روند را می توان با مقایسه دو دوره پنج ساله ومیزان پذیرش در طی دو دوره (مقایسه رقم ده درصدی آغاز وبیست و نه درصدی پایان دوره) به آسانی تشخیص داد. البته در این پذیرش عامل بهبود وضع اقتصادی برخی خانوارها وبرخی فاکتورهای ارتباطی مثل ورود تلویزیون برای اولین بار در برخی از خانوارهای این دوره بی تأثیر نبوده است.

دوره دوم (۱۳۸۰- ۱۳۷۰)

عمده‌ی الگوهای جدید در این دوره با همان مساحت قبلی، البته با تغییر در زیر بنای ساختمان دیده می شود به نحوی که در ساختمان های مورد بررسی در هفتاد درصد موارد واحدهایی با زیر بنای بیشتر از ۱۳۰ متر دیده می شود[۱]، از طرفی از ویژگی های الگوهای جدید این دوره وجود هال به عنوان رابط اتاق ها وپذیرایی L مانند در واحدها بود که در ادامه روند الگوهای جدید دوره ی قبل قرار گرفته است، همچنین وجود حمام وآشپزخانه اوپن که در این دوره برای اولین بار، در موارد محدودی یعنی حدود ده درصد موارد دیده می شود. وجود این الگوهای جدید وپخش آن را نیز می توان در طی دوره وگسترش آن را نیز می توان در اواخر دوره به خوبی مشاهده کرد، به نحوی که در مقایسه دوره های پنج ساله اول ودوم دهه ی هفتاد، این امر تحولی به بیش ازپنجاه درصد موارد، در پایان دوره را نشان می دهد. در این دوره شدت پخش وسرعت آن در مقایسه با دوره قبل بیشتر می باشد که این خود به بهبود وضع اقتصادی بیشتر خانوارها[۲] والبته افزایش سطح فرهنگ وبرخوردهای اجتماعی با گروه های خارج از روستا که نتیجه بهبود وضع وسایل حمل ونقل، آسفالت کردن آزاد راه ارتباطی با مرکز شهرستان و افزایش استفاده از تلویزیون وغیره می باشد.

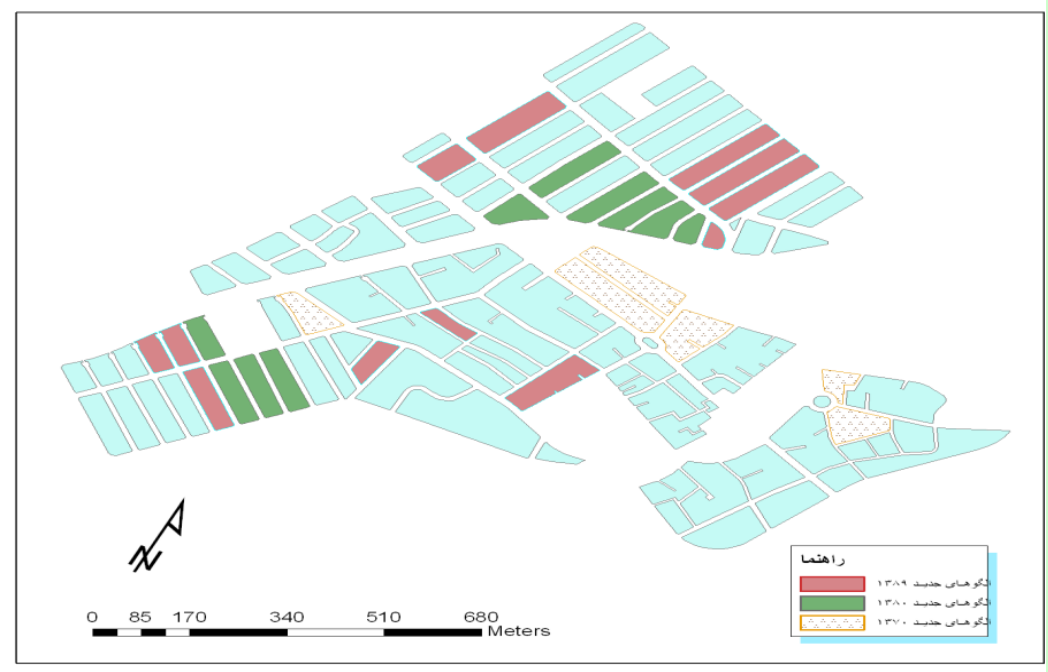
در واقع پخش فضایی عبارت است، از گسترش یک پدیده از کانون یا کانون های اصلی در بین مردمی که آماده پذیرش آن می باشند (فاضل نیا وافتخاری، ۱۳۸٤:۲۸)، یعنی آغاز الگوهای جدید در یک یا چند نقطه که هاگت از آن تحت عنوان امواج چند مرکزی نام می برد واین شاخص را می توان در چندین نقطه (بخش های شمالی وجنوبی وغربی که دید، منظره و وضع اقلیمی بهتری به دلیل قرارگیری در ارتفاعی بالاتر نسبت به سایر قسمت های شهر

۱- ۵۰ درصد کل زمین برای زیر بنا به کار می رفت، در صورتی که در دوره ی قبل بیشتر خانه ها زیر بنایی هفتاد متری داشتند.

۲- بیشتر خانوارهایی که در دوره قبل تنها کشاورزودامدار بودند دراین دوره به برخی مشاغل خدماتی از قبیل حمل ونقل با کامیون‌های سنگین پرداختند و البته از عوامل رشد اقتصادی دیگردر این دوره راه اندازی معدن بوکسیت و کارخانه تولید آلومینا در شهرستان بوده که موجبات اشتغال و بهبود درآمدهای ۱/۵ درصد ازساکنان این روستا شهر را در دوره فراهم کرده است(طرح هادی شهر درق، ۱۳۸۵: ٤۸).

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

دارد) که الگوهای جدید همزمان ساخته شده اند (شکل شماره ۳)، وبا توجه به انتشار فضایی منبسط یا گسترشی، گسترش وپخش آن ها را در فاصله ای نزدیک به الگوهای جدید، دراین بخش های روستاشهر مشاهده کرد.

شکل شماره ۳: نقشه نمونه‌های پذیرش الگوهای جدید در بین موارد نمونه‌گیری شده درپایان هردورهشهر درق (نگارندگان، ۱۳۸۹)

دوره سوم (۱۳۸۹- ۱۳۸۰)

اولین مشخصه در الگوی ورودی جدید کاهش مساحت زمین وزیر بنا به دنبال افزایش جمعیت وقیمت زمین می باشد وهمچنین تغییر پذیرایی L مانند به مستطیلی شکل، بزرگ‌تر شدن هال که تقریباً نقش حیاط را در چهل سال گذشته دارد، آشپزخانه اوپن که در بیش از ۸۰ درصد موارد دیده می شود و در سایر مواردی هم که این نوع آشپزخانه را نپذیرفته اند علت به عقاید خاص مذهبی خانواده بر می گشت که این نوع را مناسب برای راحتی وحفظ حریم خانواده ومیهمان نمی‌دانستند. بیشتر ساخت این دوره نیز در مجاورت ساخت‌های قبلی که بیشتربخش شمالی وجنوبی شهر را انتخاب کرده بودند ودر امتداد آن ها صورت گرفته است. در واقع در این دوره با افزایش تماس ها یا میدان‌های تماس افراد، آشنایی ودسترسی بیشتر افراد با الگوهای جدید و در واقع قرارگیری در مسیر تحولاتی سریع و از طرفی ارتقای محیط روستا بهشهر ومطرح شدن معیارها والگوهای جدید والبته ضوابط خاص شهری در بناها، افزایش وام های ساختمانی وبرنامه های حمایتی دولت، میزان وشدت پذیرش الگو را در این دوره

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

بیشترومقاومت[۱] راکمتر کرده است، که در اینجا می‌توان بهبود وضع اقتصادی خانوارها را با روی آوردن به مشاغل خدماتی وصنعتی[۲] با درآمدهای بالا والبته بهبود درآمدهای کشاورزی مشاهده کرد. نکته ی دیگر اینکه بیشتر این الگوهای جدید در میان قشر جوان[۳] که بیشتر با الگوهای جدید شهری آشنایی دارند، دیده می شود. مطالعات صورت گرفته ونتایج به دست آمده، برخی از شاخص‌ها و فاکتورهای مهم هر دوره را به شرح جدول شماره (۲) نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲- نمودهای فضایی، ویژگی‌ها و شاخص‌های مؤثردر پذیرش الگوهای جدید

ردیف	دوره	نمودهای فضایی الگوهای جدید و ویژگی‌های خاص	نسبت پذیرندگان	شاخص مؤثردر روند پذیرش
۱	اول	- اضافه شدن یک اتاق - قرار گرفتن ایوان در بین اتاق ها - مساحت زیاد حیاط وزیر بنای کم مسکن - مقاومت در پذیرش الگوها	۱۰	اقتصادی
۲	دوم	- مساحت زیاد زمین و زیر بنا - وجود هال به عنوان رابط اتاق ها - پذیرایی L مانند - حمام و آشپزخانه اوپن درموارد بسیار محدود - امواج چند مرکزی و شکل گیری الگوهای پخش در چند نقطه به طور همزمان - انتشار فضایی منبسط و پخش در اطراف الگوهای جدید - تسریع روند پخش با افزایش ارتباطات اجتماعی بواسطه آسفالت آزاد راه ارتباطی، استفاده از تلویزیون و موقعیت اقتصادی خانوارها	۲۹	اقتصادی
۳	سوم	- مساحت وزیر بنای متوسط - پذیرایی مستطیلی شکل - بزرگ شدن هال ونمود بیشتر آشپزخانه اوپن در بیشتر مساکن - سرعت گیری روند پخش به واسطه ارتقای روستا به شهر، افزایش وام های ساختمانی، بهبود وضع اقتصادی - پذیرش بیشتر الگوهای جدید در بین قشر جوان	٥٤	دولتی فیزیکی فرهنگی

مأخذ:(نگارندگان، ۱۳۸۹)

۱- با توجه به این مدل میزان مقاومت ممکن است خصیصه های روانشناسی داشته باشد یا در همان حال پاره‌ای از عوامل مقاومت نیز امکان دارد جنبه ی اقتصادی داشته باشد (ابراهیم زاده وبذرافشان، ٦٣:١٣٨٦).

۲- ۲۰ درصد از مشاغل (طرح هادی شهر درق،۱۳۸۵:۵۱).

۳- میانگین سنی افراد سرپرست خانوار در موارد مورد بررسی این دوره ۳۲ سال می باشد.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

نسبت پذیرندگان در دوره‌ها

مقاومت جمعیت در مقابل پذیرش نوآوری، چنان که آورده شد معمولا از منحنی S، پیروی می کند، این نسبت به کمک رابطه (۱) محاسبه می‌شود.

$$p = \frac{u}{1+e^{(a-bt)}}$$ رابطه (۱)

مطالعات میدانی، میزان پذیرش الگوها در بین موارد نمونه‌گیری شده به صورت جدول شماره (۳) نشان می‌دهد.

جدول شماره ۳- تعداد پذیرش الگوهای جدید در هر دوره

دوره	حجم نمونه	تعداد الگوی جدید	a	b
۱۳۶۰-۷۰	۳۰	۱۰	۷	۱
۱۳۷۰-۸۰	۳۰	۱۹	۱۳	۱/۵
۱۳۸۰-۸۹	۳۰	۲۵	۱۸	۱/۸

براساس اطلاعات جمع آوری شده وفرمول بالا، aرابطه ثابت زمان مادام که p به نصف حداکثر خود رسیده باشد b (میزان ثابت معین افزایش p بر حسب t) و p یعنی میزان جمعیتی که نوآوری را پذیرفته‌اند در ایان هردوره به صورت زیر محاسبه شد.

$$P1370 = \frac{10}{1+2/718^{(7-10)}} = 10$$

جدول شماره ٤- میزان جمعیتی که نوآوری را پذیرفته‌اند.

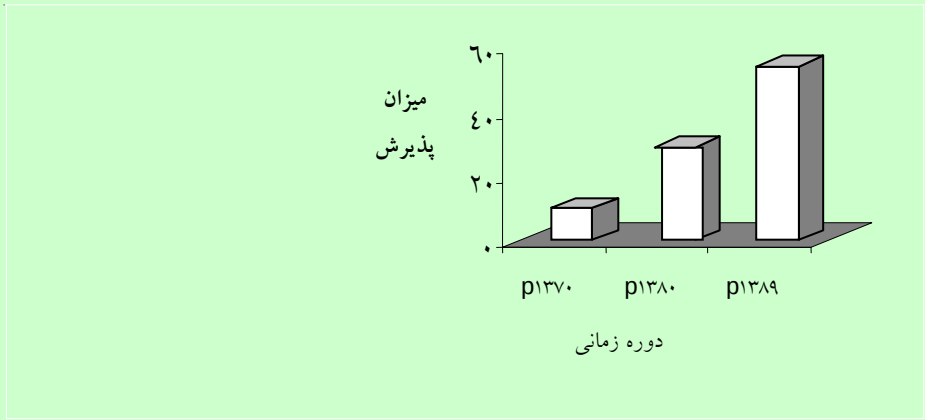
p ۱۳۷۰	p۱۳۸۰	p۱۳۸۹
۱۰	۲۹	٥٤

مطابق محاسبات، نسبت پذیرندگان در هر دوره به صورت نمودار (۱) ترسیم و ارایه می‌شود.

ارزیابی ماتریس جایگزین پخش

با توجه به مطرح شدن توسعه پایدار در سال ۱۹۸۷ که هدف آن برآوردن نیازهای کنونی بدون کاهش توانایی نسل-های آینده در برآوردن نیازهایشان می‌باشد (صرافی، ۱۳۷۵:۳۹) و یکی از محورهـای آن که الگـوی پایدار سکونتگاه‌ها (زیاری، ۱۳۸۳:۲۳۰) و توجه به منابع و ظرفیت‌های محیطی و محلی می باشد، لزوم توجه به ماتریس

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

شکل شماره ٤:نمودار نسبت پذیرندگان الگوها در دوره‌های زمانی روستاشهر درق

انتشاری که لالکا از آن نام می برد وعلاوه بر فاکتورهای فضایی، عوامل محیطی، اقتصادی، دولتی و غیره را نیزدر نظرمی‌گیرد، مهم به نظر می‌رسد. بنابراین برای ارزیابی این ماتریس وتشخیص مهم ترین شاخص آن ابتدا فاکتورها وعوامل مؤثر در این شاخص ها آنچنان که عزیزی مطرح می کند (عزیزی، ۱۳۸۳:۳٤-۳۳)، مشخص گردید وبا انجام مطالعات میدانی در بین موارد انتخاب شده، تأثیر شاخص ها را با معیارهای کیفی وکمی در طی سه دوره تعیین وسپس با بی مقیاس سازی و وزن دهی به شاخص ها به تعیین مهم ترین شاخص در این ماتریس پرداختیم.

باتوجه به سؤالات به عمل آمده از میان خانوارهای مورد بررسی تأثیر شاخص‌ها وفاکتورهای مطرح شده در پذیرش الگوهای جدید درهر دوره به طور میانگین به صورت جدول (۵) جمع آوری شد.

جدول شماره ۵- ماتریس ارزیابی کیفی

شاخص ها دوره ها	شاخص های فیزیکی	شاخص های فرهنگی	شاخص های دولتی	شاخص های محیطی	شاخص های اقتصادی	شاخص های بهداشتی
۷۰- ۱۳٦۰	متوسط	متوسط	کم	متوسط	زیاد	کم
۸۰- ۱۳۷۰	زیاد	متوسط	متوسط	متوسط	خیلی زیاد	متوسط
۸۹- ۱۳۸۰	زیاد	زیاد	زیاد	متوسط	متوسط	متوسط

مأخذ:(نگارندگان، ۱۳۸۹)

معیارهای مطرح شده همگی کیفی هستند که به صورت:خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد و به صورت «مثبت» در نظر گرفته شدند. سپس برای تبدیل شاخص های کیفی به کمی وقرار دادن آنها در ماتریس ارزیابی از «مقیاس دو قطبی فاصله‌ای» استفاده نمودیم که به قرار جدول (٦) است.

جدول شماره ٦- مقیا س دو قطبی فاصله‌ای

۰	۱	۲	۳	٤	۵	٦	۷	۸	۹	۱۰
	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد	

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

بر اساس این مقیاس، معیارهای کیفی اندازه گیری وبه معیارهای کمی تبدیل گردید، که نتایج آن در جدول شماره (۷) نشان داده شده است:

جدول شماره ۷- ماتریس ارزیابی کمی

شاخص ها **دوره ها**	شاخص های فیزیکی	شاخص های فرهنگی	شاخص های دولتی	شاخص های محیطی	شاخص های اقتصادی	شاخص های بهداشتی
۱۳۶۰ -۷۰	۵	۵	۳	۵	۷	۳
۱۳۷۰ -۸۰	۷	۵	۵	۵	۹	۵
۱۳۸۰ -۸۹	۷	۷	۷	۵	۵	۵

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۸۹

پس از آنکه جدول ماتریس ارزیابی کمی بدست آمد، به منظور قابل مقایسه شدن مقیاس‌های اندازه‌گیری، باید از بی مقیاس‌سازی[1] استفاده کرد که به وسیله آن مقادیر شاخص‌های مختلف بدون بعد شده و به راحتی قابل مقایسه می شوند.

بی‌مقیاس‌سازی ماتریس ارزیابی

برای بی مقیاس سازی ماتریس روش های مختلفی وجود دارد که یکی از این روشها بی مقیاس سازی نورم می‌باشد. در این نوع بی مقیاس سازی هر عنصر ماتریس را بر مجذور مجموع مربعات عناصر هر ستون تقسیم می‌کنیم (مؤمنی، ۱۳۸۷ :۱۲- ۸).

رابطه (۲)

$$n_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n} a^2{}_{ij}}} \quad ۲$$

مثال:

$$n_{i1} = \frac{5}{\sqrt{25+49+49+}} = \frac{5}{\sqrt{123}} = 0.450$$

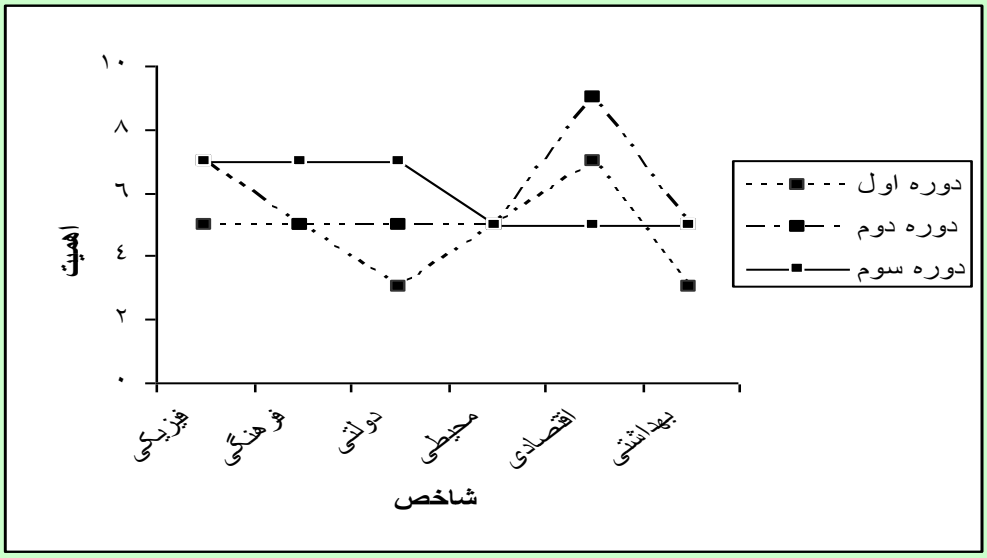
جدول شماره ۸- بی مقیاس سازی ماتریس کمی با استفاده از نورم

شاخص های دوره	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C1	C2	C3	C4	C5	C6
A1	۵	۵	۳	۵	۷	۳	۰/٤٥۰	۰/۵۰۲	۰/۳۲۹	۰/۵۷۷	۰/۵٦۲	۰/۳۹۰
A2	۷	۵	۵	۵	۹	۵	۰/٦۳۱	۰/۵۰۲	۰/۵٤۸	۰/۵۷۷	۰/۷۲۲	۰/٦۵۰
A3	۷	۷	۷	۵	۵	۵	۰/٦۳۱	۰/۷۰۳	۰/۷٦۸	۰/۵۷۷	۰/٤۰۱	۰/٦۵۰

1 -Normalization

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

با توجه به مشخص شدن اوزان شاخص‌ها، نمودار شاخص‌ها ومیزان اهمیت هر شاخص در طی سه دوره، طبق جدول شماره ۷ به صورت شکل شماره (۵) ترسیم می‌شود.

شکل شماره ۵: نمودار میزان اهمیت هر شاخص در دوره‌های زمانی ٦۰ تا ۸۹ در روستاشهر درق

مطالعه صورت گرفته نشان دهنده‌ی این است، که با وجود گذشت بیش از نیم قرن از ارائه‌ی مدل پخش فضایی هاگراستراند، با اصلاحاتی که در مدل توسط ریچارد یوئیل[1] ودیگران صورت گرفت، این مدل همچنان می‌تواند به عنوان مدلی پایه برای بررسی فرایندها ونوآوری‌های فضایی، مورد استفاده قرار گیرد. در طی مطالعه به هماهنگی اصول پایه‌ای مدل با «پخش نوآوری های مسکن» در سطح یک روستا شهر به شرح زیر رسیدیم:

- پخش سازش پذیر:دوره ی اول مورد بررسی که الگوهای جدید حاصل انتشار یا گسترش و ترواش مستقیم است وپذیرش الگو منوط به قرارگیری دو واحد در کنار یکدیگر یا در یک محله می باشد.
- پخش سلسله مراتبی:از اولین سال های مورد بررسی همواره با شدت بسیار کم دیده می شود ودر سال های پایانی با تأثیر بیشتر در طی سلسله مراتب روستا شهر دیده می شود.
- فاصله:در این مطالعه فاصله اجتماعی اقتصادی قابل توجه بود که در پخش سلسله مراتبی مؤثر بوده است.
- پخش ناحیه‌ای:در اولین دوره مورد بررسی با گسترش الگوهای جدید در ناحیه ای محدود ومنحصر به امتداد بافت قدیمی شهر دیده می شود.

1 -Richard Yoeal

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

– پخش جابجایی:در دومین دوره مورد بررسی تمایل برای خروج از بافت سنتی وشکل گیری الگوهای جدید در قسمت شمالی وغربی دیده می‌شود.

– موج در نیمرخ:شامل چهار مرحله می‌باشد که:

۱. مرحله مقدماتی آن در دوره اول وبا شکل گیری اولین الگوهای جدید یا به بیانی اولین مراکز آغاز پخش شکل گرفته است.

۲. مرحله انتشار در اواخر دوره اول و در سراسر دوره دوم دیده می شود وبا شکل گیری الگوهای جدید در چند نقطه ی دیگر تناقض ناحیه ای وشدت مقاومت نسبت به مرحله قبل کمتر می شود.

۳. مرحله تراکم که با افزایش نسبی تعداد پذیرندگان نوآوری در تمام نواحی و صرف نظر از فاصله آن ها صورت می گیرد و این در دوره سوم مورد بررسی و البته با بهبود شرایط اجتماعی و اقتصادی تا حدودی قابل مشاهده است ولی هنوز هم فاصله اجتماعی– اقتصادی (با توجه به نمودار شماره ۲) به عنوان یک مانع عمل کرده و با وجود تعداد پذیرندگان بیشتر، پذیرش این الگوها در تمامی خانوارها دیده نمی شود.

٤. مرحله چهارم که به علت اشباع شدن نوآوری ها عملا پذیرشی صورت نمی گیرد وتوقف نهایی فرآیند صورت می گیرد، نکته قابل ذکر در این مرحله این که به دلیل اینکه مرحله سوم نیز چندان قابل مشاهده نیست مرحله اشباع عملاً در این مطالعه بروز نکرده است.

– با توجه به ویژگی موج در نیمرخ که پدیده پخش را در چهار مرحله بررسی می کند و با توجـه به بررسـی های انجـام شده که مرحـله سوم از این مشـخصه را نشان می دهد می‌توان روند پخش موجود را در آینده‌ای نه چندان دور به پذیرش همگانی الگوهای جدید در مجاورت مراکز جدید والبته با توجه به تعریض کوچه ها ونوسازی های به عمل آمده در بافت سنتی روستا شهرنیز (نقشه شماره ۱) مشاهده کرد. البته با در نظر گرفتن این نکته که پذیرش الگوهای جدید در میان قشر جوان وعمدتاً در میان خانوارهایی که میزان درآمدی بالاتر از ۲/۳ نرخ میانگین درآمد در این مطالعه را داشتند، صورت گرفت[۱].

– موج درزمان وفضا:بدین صورت که ابتدا میزان پذیرش در اولین دوره بسیار محدود بود وموج انتشار ودر واقع موج انتشار ارتفاع محدودی داشت ودر طول دوره ها هم میزان پذیرش وهم شدت آن چنان که در دوره دوم وسوم دیدیم بیشتر شد ودر نهایت ارتفاع موج به دلیل موانع موجود کاهش می یابد، یعنی افزایش پذیرندگان متوقف شده که این مرحله در ارتباط با پذیرش الگوهای جدید مسکن هنوز درنمونه مورد بررسی روی نداده است.

۱– دوره ی ۸۹–۸۰ با مقایسه خانوارهایی که الگو را پذیرفته بودند نرخ متوسط درآمد ٤٥۰ هزار تومان مشخص شد و بیشتر خانوارها یی که الگوهای جدید را پذیرفته بودند میانگین درآمدی بالاتر از ۳۰۰ هزار تومان داشتند.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

– فرآیند پذیرش:مبتکران نخستین همان‌ها هستند که در آغاز دوره ها اولین الگوها را در سطح روستا شهرکه یقیناً بیشترین تناقض ها را با الگوهای موجود داشتند، بنا کردند. دیر پسندها نیز آن هایی هستند در آخرین سال ها نیز همچنان الگوهای جدید را نپذیرفته اند، نکته قابل ذکر اینکه میزان مقاومت به مرور زمان به حداقل رسیده وسیری نزولی را پیموده است وبیشترین مردم نیز در این بین قرار گرفته‌اند (نمودار شماره ۱).

– نحوه پخش الگوها با توجه به نقشه شماره ۲ حرکت به سمت بخش های شمالی وجنوبی وغربی که دید، منظرو وضع اقلیمی بهتری به دلیل قرارگیری در ارتفاعی بالاتر نسبت به سایر قسمت های شهر دارد را، نشان می دهد وپیش‌بینی می‌شود این روند همچنان ادامه داشته باشد، البته با توجه به نوسازی های به عمل آمده در بافت کهنه شهر وتعریض خیابان‌ها، همچنان که در پایان سال ۱۳۸۹ نیز می‌بینیم، الگوها ی جدید وپذیرش آن را می توان در میان بافت کهنه شهر نیز، با سرعت پخش کمترنسبت به بخش های دیگرمشاهده کرد.

– ارزیابی ماتریس جایگزین پخش نیز نشان از مؤثر بودن شاخص های متعدد در پذیرش وپخش الگوهای جدید مسکن دارد، البته با ذکر این نکته که در هر دوره میزان واهمیت شاخصها متفاوت بوده، به نحوی که در دوره های اول ودوم شاخص اقتصادی (که به وضع اقتصادی خود خانوار برمی گردد) بیشترین میزان اهمیت را داشته ولی در سومین دوره وبا مطرح شدن حمایت های دولتی و وام های مسکن اهمیت این شاخص کمتر شده ودر ردیف سایر شاخص ها قرار گرفته است. (نمودار شماره ۲).

– در نهایت مطالعه انجام شده نشان از صحیح بودن فرضیه مورد بررسی را دارد، چرا که شاخص‌های مؤثر در روند پخش الگوها در طی دوره های مختلف متفاوت ومیزان های متفاوتی را نشان می دهد وهمچنین روند پخش الگوهای جدید مسکن را متناسب با تغییر شرایط اجتماعی- اقتصادی و شرایط حاکم بر محیط وجامعه وبا میزان فراگیری بیشتر در طی دوره های زمانی نشان می دهد.

نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده به روشنی بیانگر هماهنگی پخش الگوهای جدید مسکن با تئوری موجود است که این تطابق را می‌توان از آغاز پذیرش وشکل‌گیری اولین الگوها، مقاومت‌های موجود در آغاز ورود (p ۱۳۷۰=۱۰)، گسترش الگوها (فراگیری نسبی الگوها در دوره دوم به نحوی که p۱۳۸۰ = ۲۹ نشان می‌دهد و همچنین با شکل گیری الگوها در چند نقطه دیگر تناقض ناحیه‌ای کاهش یافته است)، موانع وفاصله‌ی اجتماعی واقتصادی موجود، فراگیـری نسبی آن در طی سال های پایانی دوره (به نحوی که p۱۳۸۹ =٥٤ بدست آمده و پذیرش در تمام نواحی صورت می‌گیرد) وپخش سلسله مراتبی در بین مردم، مشاهده کرد و در واقع می توان با توجه به موارد مطالعه شده داخلی وخارجی که پذیرش وپخش یک نوآوری، شدت ومیزان آن را در فضای جغرافیایی بررسی وعوامل مؤثر در این روند را شناسایی

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

می‌کنند و از سویی با تطابق این مدل با جایگزین‌های جدید از جمله ماتریس جایگزین پخش که عوامل متعدد اقتصادی، مادی، بهداشتی، فرهنگی و محیطی را نیز در پذیرش و پخش نوآوری ها مؤثر می دانند، همچنین با سنجش دقیق عوامل مؤثردراین پذیرش ومیزان اهمیت آن ها به انجام یک مطالعه‌ی مفید ومؤثر پرداخت که باعث شکل‌گیری چشم‌اندازی واقع گرایانه در ترسیم آینده‌ی ورود نوآوری‌ها وروندهای موجود در سطوح مختلف فضایی می‌شود.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

منابع

۱- آسایش، ح (۱۳۸۵)، «***اصول وروش های برنامه ریزی روستایی***»، تهران، انتشارات پیام نور.

۲- ابراهیم زاده، ع وبذر افشان، ج (۱۳۸٦)، «مدل پخش فضایی هاگراستراند وپخشایش فضایی زعفران در خراسان»، ***مجله ی جغرافیا وتوسعه***، شماره ۹، صص ۷٦-۵۷.

۳- بریمانی، ف (۱۳۷٦)، «مراحل تحول مسکن روستایی»، ***فصلنامه مسکن وانقلاب***، زمستان ۱۳۷٦، شماره ٤، صص ۱٤- ٤.

٤- پوراحمد، ا (۱۳۸٦)، «***قلمرو وفلسفه جغرافیا***»، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

۵- پور محمدی، م (۱۳۸۵)، «***برنامه ریزی مسکن***»، تهران، انتشارات سمت.

٦- تولون، ب (۱۳۷٤)، «***جغرافیای سکونت***»، ترجمه محمد ظاهری، تبریز، انتشارات عمید.

۷- حافظ نیا، م (۱۳۸۳)، «***مقدمه ای برروش تحقیق در علوم انسانی***»، تهران، انتشارات سمت.

۸- حسینی، ب وحیدری، م (۱۳۸٦)، «تغییر کالبد مسکن روش مستقیمی درتوسعه کالبد بافت فرسوده»، ***فصلنامه علمی وپژوهشی معماری وساختمان***، شماره ۱۵، صص ۵۲- ٤٦.

۹- رفعت جاه، ف (۱۳۸۲)، «***روند تحولات برنامه ریزی مسکن در دودهه ی اخیر***»، تهران، انتشارات چکاد وامیر بهادر.

۱۰- زیاری، ک (۱۳۸۳)، «***اصول وروش های برنامه ریزی منطقه ای***»، یزد، انتشارات دانشگاه یزد.

۱۲- شجاعی، م (۱۳۷۲)، ***برنامه ریزی وطراحی الگوی روستا شهر در منطقه سیستان***، فصل سوم، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات، دانشگاه تربیت مدرس.

۱۳- شکوئی، ح (۱۳۸۱)، «***اندیشه های نو در فلسفه جغرافیا***»، تهران، انتشارات گیتا شناسی.

۱٤- شکوئی، ح (۱۳۸۵)، «***جغرافیا کاربردی ومکتب های جغرافیایی***»، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.

۱۵- صرافی، م (۱۳۷۵)، «توسعه پایدار ومسئولیت برنامه ریزان شهری»، مجله معماری وشهر سازی، شماره ۳۵، صص ۵۲- ۳٦.

۱٦- عزیزی، م (۱۳۸۳)، «جایگاه شاخص‌های مسکن در فرآیند برنامه ریزی مسکن»، ***فصلنامه هنرهای زیبا***، شماره ۱۷، صص ٤۲-۳۱.

۱۷- فاضل نیا، غ وافتخاری، ع (۱۳۸٤)، «تبیین نظریه ای عوامل موثر برشناخت وآگاهی روستاییان از توانش های خود ومحیط پیرامون»، ***فصلنامه مدرس علوم انسانی***، شماره ۳۸، صص ۱۵۰-۱۱۱.

۱۹- مؤمنی، م (۱۳۸۷)، «***مباحث نوین تحقیق در عملیات***»، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

۲۰- موسوی، ب؛ صالحی، ف (۱۳۸٤)، «بررسی ابعاد اجتماعی الگوهای سنتی و جدید درمساکن روستایی»، ***فصلنامه مسکن و انقلاب***، شماره ۱۱۲، صص ٤۳- ۲۸.

۲۱- هاشم زاده، ح ودارابیان، ع (۱۳۸٦)، «الگوی مسکن در معماری معاصر ایران»، ***فصلنامه معماری وساختمان***، شماره ۱۵، صص ۵۵- ۵۳.

۲۲- هاگت، پ (۱۳۷۹)، «***جغرافیا ترکیبی نو***»، ترجمه شاپور گودرزی نژاد، تهران، انتشارات سمت.

23- Al Naim, M ., Mahmud, Sh, (2007) , "Transformation of traditional dwellings and income generation by low-income expatriates:The case of Hofuf, Saudi Arabia", ***Cities***, 24 (6) :422-433.

24- Brown, L. A., Wesoloweska, M., (2009) , "Transformation in housing construction in rural areas of Poland's Lublin region-Influence on the spatial settlement structure and landscape aesthetics"**,** ***Landscape and Urban Planning*** , 94:116-126.

25- Brown, L. A., (2004) , "Diffusion:Geographical Aspects", ***International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences***, 32:3676-3681.

26-Flowerdew, R., (2009) , "Hagerstrand, T", ***International Encyclopedia of Human Geography***, 34:4-8.

27- Franklin, B., (2006) , "***Housing Transformation***", London, Routledge Great Britain.

28 -Masuda, J. R., Garvin, T., (2008) , "Whose Heartland? The politics of place in a rural–urban interface", ***Journal of Rural studies***, 24 (1) :112-123.

29- Lulka,D., (2008) , "Non-linear diffusion:Bison on the hoof and on the rail in the United States", ***Geoforum***, 39 (2) :1007-1020.

30- Morrill, R., Gary, L .,Grant, T., (1988) , "***Spatial Diffusion,Sage. Nineteenth century. An invitation to Geography***", London.

31- Polymenopoulos, A. D., Long, G., (1990) ,"Estimation and evaluation methods for population growth models with spatial diffusion:Dynamics of mountain pine beetle", ***Ecological Modelling***, 51 (1-2) :97-121.

32-Schaerstrom, A., (2009) ,"Disease Diffusion", ***International Encyclopedia of Human Geography***.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]